[2019] 2 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 984

ਮੈਸਰਜ਼ ਆਈਕਾਮ ਟੈਲੀ ਲਿਮਟਿਡ

ਬਨਾਮ

ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਜਲ ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ

ਸੀਵਰੇਜ ਬੋਰਡ ਅਤੇ ਹੋਰ

(2019 ਦੀ ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 2713)

11 ਮਾਰਚ, 2019

[ਆਰ.ਐਫ. ਨਰੀਮਨ ਅਤੇ ਵਿਨੀਤ ਸਰਨ, ਜੇ.ਜੇ.]

ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ:

ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਸਮਝੌਤਾ- ਵਪਾਰਕ ਇਕਰਾਰਨਾਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਟੈਂਡਰ ਮੰਗਣ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿੱਚ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਖੰਡ- ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਧਿਰ ਦੁਆਰਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਦਾ ਪ੍ਰੀ-ਡਿਪਾਜ਼ਿਟ ਖੰਡ -10% "deposit at-call", ਜੇ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਜਾਂ ਪੱਖਪਾਤੀ ਹੈ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 14 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਰਦਾ ਹੈ- ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ: 10% ਦੀ ਪ੍ਰੀ-ਡਿਪਾਜ਼ਿਟ ਅਦਾਲਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੇ ਉਲਟ, ਇਸ ਵਿਕਲਪਕ ਵਿਵਾਦ ਨਿਪਟਾਰੇ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਕਰੇਗੀ ਅਤੇ ਇਹ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਬੇਅਸਰ ਅਤੇ ਮਹਿੰਗਾ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗਾ- ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੀ-ਡਿਪਾਜ਼ਿਟ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ- ਭਾਰਤ ਦਾ ਸੰਵਿਧਾਨ – ਅਨੁਛੇਦ 14

ਅਪੀਲ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਅਦਾਲਤ

ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ: 1.1 ਕਿਸੇ ਧਿਰ ਵੱਲੋਂ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਖੰਡ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 10% “deposit at-call", ਇਸ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬੇਤੁਕੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਹੈ। ਟੈਂਡਰ ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ ਨੋਟਿਸ ਦੀ ਧਾਰਾ 25 (15) ਤੋਂ ਇਹ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਕਲਪਕ ਵਿਵਾਦ ਨਿਪਟਾਰਾ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ ਖੋਹਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੇ ਧਿਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਵਾਦ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਕਲਾਜ਼ ਦੁਆਰਾ ਕਵਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਧਾਰਾ 25 (8) ਨੂੰ ਪੱਖਪਾਤੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੋਵਾਂ 'ਤੇ ਬਰਾਬਰ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮਨਮਾਨੀ ਧਾਰਾ 14 ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਅਤੇ ਵੱਖਰਾ ਪਹਿਲੂ ਹੈ। ਇੱਕ ਬੇਤੁਕੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਮਿਸਾਲੀ ਕੀਮਤਾਂ ਨਾਲ ਖਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਸਫਲ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਧਿਰ ਲਈ ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਿਸਾਲੀ ਖਰਚਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ 'ਤੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਬੇਤੁਕਾ ਦੱਸਕੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦੇਵੇ। (ਪੈਰਾ 7, 8, 17, 20, 21) [988-H; 989-B; 995-B-C; 996-C]

984

XXXXXX

ਮੈਸਰਜ਼ ਆਈਕਾਮ ਟੈਲੀ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਜਲ ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਸੀਵਰੇਜ ਬੋਰਡ ਅਤੇ ਹੋਰ 985

1.2 ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੀ ਰਕਮ ਦੇ 10% ਦੀ “deposit at-call”, ਜੋ ਕਿ ਵੱਡੀ ਰਕਮ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੇਤੁਕੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਨੂੰ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਿੱਧਾ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹੱਦ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਦਾਅਵਿਆਂ (ਬੇਤੁਕੇ ਜਾਂ ਹੋਰ) 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਿਰਧਾਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 10% ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਧਿਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ

ਦਾਅਵਾ ਬੇਤੁਕਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪਹਿਲੂ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਧਾਰਾ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੀ ਵਾਜਬ ਆਦਮੀ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਦਰਅਸਲ ਕਿਸੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਬੇਤੁਕਾ ਹੋਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਤਿੰਨ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਫੈਸਲੇ ਵਜੋਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਦੋ ਸੰਭਾਵਿਤ ਜਾਂ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਇਹ ਬੇਤੁਕਾ ਹੈ. ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਦਾਅਵਾ ਜਾਇਜ਼ ਅਤੇ ਸਹੀ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਸਫਲ ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ. ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਦੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਹੋਏ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਦਾਅਵਾ ਲਓ। ਜੇ ਦਾਅਵਾ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਾਪਤੀ ਨੂੰ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਮੰਨ ਕੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਆਖਰਕਾਰ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਸਿਰਫ ਦਸ ਲੱਖ ਰੁਪਏ 'ਤੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਾਸ਼ੀ ਦਾ ਸਿਰਫ ਦਸਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਸਫਲ ਧਿਰ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਿਹੜੀ ਧਿਰ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਹਾਰ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਾਸ਼ੀ ਦਾ ਨੌਂ ਦਸਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਜ਼ਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਧਿਰ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੂਰੀ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਨਾ ਸਿਰਫ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਵੇਗਾ, ਬਲਕਿ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨਿਆਂਪੂਰਨ ਨਤੀਜਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਕ ਧਿਰ ਜੋ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਹਾਰ ਗਈ ਹੈ, ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਾਸ਼ੀ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਹਿੱਸਾ ਜ਼ਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ ਜੋ ਦਾਅਵੇ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿਚ ਘੱਟ ਹੈ। [ਪੈਰਾ 23] [996-H; 997-A-E]

1.3 ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਕਲਪਕ ਵਿਵਾਦ ਨਿਪਟਾਰਾ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਲੰਬਿਤ ਹੋਣ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਲਾਗਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਲੋੜ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ 'ਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨਾ ਆਸਾਨ ਹੈ ਕਿ ਅਕਸਰ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਦਾਅਵੇ ਦਾ 10% ਜਮ੍ਹਾ ਕਰਨਾ ਅਦਾਲਤੀ ਫੀਸ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵਸੂਲੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਧਿਰ ਨੂੰ 10% ਦੀ ਪ੍ਰੀ-ਡਿਪਾਜ਼ਿਟ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਵਿਕਲਪਕ ਵਿਵਾਦ ਨਿਪਟਾਰੇ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਕਰੇਗਾ, ਜੋ ਅਦਾਲਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ ਅਤੇ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਬੇਅਸਰ ਅਤੇ ਮਹਿੰਗਾ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗਾ। ਟੈਂਡਰ ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ ਨੋਟਿਸ ਦੀ ਧਾਰਾ 25 (viii) ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। (ਪੈਰਾ 24, 27, 28) [997-F, G; 999-D, E]

XXXXXX

ਸੈਂਟਰਲ ਇਨਲੈਂਡ ਵਾਟਰ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਬ੍ਰੋਜੋ ਨਾਥ ਗਾਂਗੁਲੀ, (1986) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 156: [1986] 2 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 278 ਵੱਖਰਾ ਹੈ।

ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਆਫ ਐਜੂਕੇਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਐਜੂਕੰਪ ਡਾਟਾਮੈਟਿਕਸ ਲਿਮਟਿਡ, (2004) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 19: [2004] 2 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1010; ਗਲੋਬਲ ਐਨਰਜੀ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਅਡਾਨੀ ਐਕਸਪੋਰਟਸ ਲਿਮਟਿਡ, (2005) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 435:

[2005] 3 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1108; ਐਸ.ਕੇ. ਜੈਨ ਬਨਾਮ ਹਰਿਆਣਾ ਰਾਜ, (2009) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 357: [2009] 2 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1080; ਏ.ਬੀ.ਐਲ. ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਐਕਸਪੋਰਟ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਗਾਰੰਟੀ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਲਿਮਟਿਡ, (2004) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 553; ਏ.ਐਲ. ਕਾਲਰਾ ਬਨਾਮ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਐਂਡ ਇਕੁਇਪਮੈਂਟ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਲਿਮਟਿਡ, [1984] 3 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 646; ਗਿਆਨਦੇਵ ਸਬਾਜੀ ਨਾਇਕ ਬਨਾਮ ਪ੍ਰਦਨਿਆ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਖਾਡੇਕਰ, (2017) 5 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 496: [2017] 2 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 95; ਜਨਰਲ ਮੋਟਰਜ਼ (ਆਈ) (ਪੀ) ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਅਸ਼ੋਕ ਰਮਨੀਕ ਲਾਲ ਤੋਲਟ, (2015) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 429: [2014] 11 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 16; ਜੰਮੂ ਅਤੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਦੇਵ ਦੱਤ ਪੰਡਿਤ, (1999) 7 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 339: [1999] 2 Suppl. ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 1; ਸੈਂਟਰੋਟ੍ਰੇਡ ਮਿਨਰਲਜ਼ ਐਂਡ ਮੈਟਲ ਇੰਕ ਬਨਾਮ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਕਾਪਰ ਲਿਮਟਿਡ, (2017) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 228: [2016] 9 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 83; ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਬਨਾਮ ਵਰਿੰਦਰਾ ਕੰਸਟ੍ਰਕਸ਼ਨਜ਼ ਲਿਮਟਿਡ, (2018) 7 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 794: [2018] 5 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 587 ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

<u>ਕਾਨੂੰਨੀ ਕੇਸ ਹਵਾਲਾ</u>

[1986] 2 SCR 278	ਵੱਖਰਾ ਹੈ	ਪੈਰਾ 5
[2004] 2 SCR 1010	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 9
[2005] 3 SCR 1108	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 10
[2009] 2 SCR 1080	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 12
(2004) 3 SCC 553	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 15
[1984] 3 S.C.R. 646	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 17
[2017] 2 SCR 95	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 20
[2014] 11 SCR 16	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 22
[1999] 2 Suppl. SCR 1	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 24

[2016] 9 SCR 83	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 25
[2018] 5 SCR 587	ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ	ਪੈਰਾ 26

XXXXXX

ਮੈਸਰਜ਼ ਆਈਕਾਮ ਟੈਲੀ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਜਲ ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਸੀਵਰੇਜ ਬੋਰਡ ਅਤੇ ਹੋਰ 987

ਸਿਵਲ ਅਪੀਲੀ ਅਧਿਕਾਰ ਖੇਤਰ: 2019 ਦੀ ਸਿਵਲ ਅਪੀਲ ਨੰਬਰ 2713

2017 ਦੇ ਸੀ.ਡਬਲਯੂ.ਪੀ. ਨੰਬਰ 4882 ਵਿੱਚ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਵਿਖੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਮਿਤੀ 09.05.2017 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਅਤੇ ਆਦੇਸ਼ ਤੋਂ।

ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਲਈ ਐਡਵੋਕੇਟ ਕਰਨ ਮਹਿਰਾ, ਅਰਜੁਨ ਡੀ ਸਿੰਘ, ਸੰਦੀਪ ਕੁਮਾਰ ਝਾਅ।

ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਲਈ ਐਡਵੋਕੇਟ ਵਿਜੇ ਕੁਮਾਰ ਕੌਸ਼ਲ, ਵਿਭੂਤੀ ਸੁਸ਼ਾਂਤ ਗੁਪਤਾ, ਰਾਮ ਨਰੇਸ਼ ਯਾਦਵ।

ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਹੇਠ ਦੁਆਰਾ ਸੁਣਾਇਆ ਗਿਆ

ਆਰ. ਐਫ. ਨਰੀਮਨ, ਜੇ. 1. ਆਗਿਆ ਪ੍ਰਦਾਨ (Leave Granted)

2. ਸਾਲ 2008 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਜਲ ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਸੀਵਰੇਜ ਬੋਰਡ, ਬਠਿੰਡਾ ਨੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਸਬਿਆਂ ਲਈ ਜਲ ਸਪਲਾਈ, ਸੀਵਰੇਜ ਸਕੀਮ, ਪੰਪਿੰਗ ਸਟੇਸ਼ਨ ਅਤੇ

ਸੀਵਰੇਜ ਟਰੀਟਮੈਂਟ ਪਲਾਂਟ ਦੇ ਵਿਸਥਾਰ ਅਤੇ ਵਾਧੇ ਲਈ ਟੈਂਡਰ ਮੰਗੇ ਸਨ। 25.9.2008 ਨੂੰ, ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਕੰਪਨੀ, ਜੋ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਸਿਵਲ / ਇਲੈਕਟ੍ਰੀਕਲ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ, ਨੂੰ ਇਸ ਕੰਮ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਢੁਕਵਾਂ ਪਾਏ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਕਤ ਟੈਂਡਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। 16.1.2009 ਨੂੰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਅਤੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਵਿਚਕਾਰ ਇੱਕ ਰਸਮੀ ਇਕਰਾਰਨਾਮਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਹੈ ਕਿ ਟੈਂਡਰ ਮੰਗਣ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਰਸਮੀ ਸਮਝੌਤੇ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਅਤੇ ਪਾਰਸਲ ਸੀ। ਟੈਂਡਰ ਮੰਗਣ ਦੇ ਨੋਟਿਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵਿਸਥਾਰਤ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਕਲਾਜ਼ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ, ਅਸੀਂ ਧਾਰਾ 25 (8) ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹਾਂ ਜੋ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ: -

"viii. ਇਸ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਦੀ ਇਹ ਜ਼ਰੂਰੀ ਮਿਆਦ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਬੇਤੁਕੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਧਿਰ ਤੱਥਾਂ ਅਤੇ ਗਣਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਵਿਵਾਦ ਨੂੰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰੇਗੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਰੇਕ ਦਾਅਵੇ ਦੇ ਤਹਿਤ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਦੇ ਦਸ ਪ੍ਰਤੀਸ਼ਤ ਲਈ “deposit at-call” ਆਰਬਿਟਰੇਟਰ ਦੇ ਨਾਮ 'ਤੇ ਇੱਕ ਅਨੁਸੂਚਿਤ ਬੈਂਕ ਨੂੰ ਉਸਦੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਅਹੁਦੇ ਦੁਆਰਾ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ ਜੋ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਘੋਸ਼ਣਾ ਦੇ ਐਲਾਨ ਤੱਕ ਰਕਮ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰੱਖੇਗਾ। ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਫੈਸਲਾ ਮਿਲਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਕਮ ਉਸ ਨੂੰ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੀ ਰਕਮ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿੱਚ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਰਕਮ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਵੇ, ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਈ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਅਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ।

3. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨਾਲ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਕੀਤੇ ਸਨ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਖੰਡ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿਚ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਨੂੰ ਪੱਤਰ ਲਿਖੇ ਸਨ ਅਤੇ 10 ਫੀਸਦੀ ਜਮ੍ਹਾ ਫੀਸ ਮੁਆਫ ਕਰਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਕੋਈ ਜਵਾਬ ਨਾ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਵਿੱਚ 2016 ਦੀ ਸਿਵਲ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 18917 ਵਜੋਂ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ 14.9.2016 ਦੇ ਇੱਕ ਫੈਸਲੇ ਦੁਆਰਾ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਟੈਂਡਰ ਸ਼ਰਤ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਵੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਵਾਜਬ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ।

4. 8.3.2017 ਨੂੰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੇ 2017 ਦੀ ਸਿਵਲ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੰਬਰ 4882 ਦਾਇਰ ਕਰਕੇ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਕਲਾਜ਼ ਦੇ ਇਸ ਹਿੱਸੇ ਦੀ ਵੈਧਤਾ ਨੂੰ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਪੰਜਾਬ ਅਤੇ ਹਰਿਆਣਾ ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦਾ ਦਰਵਾਜ਼ਾ ਖੜਕਾਇਆ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਨੇ ਆਪਣੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਸਿਰਫ ਆਪਣੇ ਪਹਿਲੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਨੂੰ ਵੀ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

5. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਟੈਂਡਰ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਧਾਰਾ ਚਿਪਕਣ ਦੇ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਵਿਚਕਾਰ ਗੈਰ-ਵਾਜਬ ਸੌਦੇਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਤਾਕਤ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਕੇਂਦਰੀ ਅੰਦਰੂਨੀ ਜਲ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਬਨਾਮ ਬ੍ਰੋਜੋ ਨਾਥ ਗਾਂਗੁਲੀ, (1986) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 156 ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਇੱਕ ਵਿਕਲਪਕ ਵਿਵਾਦ ਨਿਪਟਾਰਾ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਪਰੋਕਤ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋਣ 'ਤੇ 10% ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਾਸ਼ੀ ਰੋਕ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਦਾਅਵਿਆਂ ਨੂੰ ਆਖਰਕਾਰ ਅਸਥਿਰ ਪਾਇਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ

ਪਰ ਬੇਤੁਕੇ ਹੋਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਨਾਲ ਹੀ ਬੇਤੁਕੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦੀ ਭਰਪਾਈ ਭਾਰੀ ਖਰਚਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਤਾਂ ਵੀ ਜੋ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਉਹ ਸਿਰਫ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਹੈ। ਇਹ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਹੋਰ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਅਤੇ ਬੇਰਹਿਮੀ ਵਾਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵੀ ਹੋਵੇਗੀ।

6. ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨੇ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਅਨੁਛੇਦ 14 ਦੀ ਕੋਈ ਉਲੰਘਣਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਖੰਡ 25 (8) ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ 'ਤੇ ਬਰਾਬਰ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਉਕਤ ਉਪ-ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਪੱਖਪਾਤੀ ਕਹਿ ਕੇ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਸੈਂਟਰਲ ਇਨਲੈਂਡ ਵਾਟਰ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ (ਸੁਪਰਾ) ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਸੰਭਵ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵਪਾਰਕ ਇਕਰਾਰਨਾਮਿਆਂ 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਚੁਣੌਤੀ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਹੈ।

7. ਦੋਵਾਂ ਧਿਰਾਂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਕਿਸੇ ਧਿਰ ਵੱਲੋਂ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਕਲਾਜ਼ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾਪੂਰਵਕ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 10٪ “deposit at-call” ਇਸ ਅਧਾਰ 'ਤੇ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਬੇਤੁਕੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਹੈ। ਖੰਡ 25 (15) ਵੀ ਸਮੱਗਰੀ ਹੈ ਅਤੇ ਹੇਠਾਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ:

XXXXXX

"15. ਇਸ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਕੋਈ ਵੀ ਸਵਾਲ ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪਹਿਲਾਂ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਅਤੇ ਪੂਰਾ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਲਿਆਂਦਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਜੇ ਇਹ ਮੁੱਦਾ ਇਸ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਦੇ ਤਹਿਤ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਲੰਬਿਤ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਇੰਜੀਨੀਅਰ-ਇੰਚਾਰਜ ਨੂੰ ਠੇਕਾ ਖਤਮ ਕਰਨ ਅਤੇ ਕੰਮਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਲਈ ਬਦਲਵੇਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗੀ।

8. ਇਸ ਧਾਰਾ ਤੋਂ, ਇਹ ਵੀ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਿਕਲਪਕ ਵਿਵਾਦ ਨਿਪਟਾਰਾ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ ਖੋਹਣ ਦੀ ਮੰਗ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਜੇ ਧਿਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵਿਵਾਦ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਕਲਾਜ਼ ਦੁਆਰਾ ਕਵਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

9. ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਅ ਹੈ ਕਿ ਟੈਂਡਰ ਲਈ ਸੱਦੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨਿਆਂਇਕ ਪੜਤਾਲ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹਨ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹ ਮਨਮਰਜ਼ੀ, ਪੱਖਪਾਤੀ ਜਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦੁਆਰਾ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਸਿੱਖਿਆ ਡਾਇਰੈਕਟੋਰੇਟ ਬਨਾਮ ਐਜੂਕੰਪ ਡਾਟਾਮੈਟਿਕਸ ਲਿਮਟਿਡ, (2004) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 19 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ:

"9. ਹੁਣ ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਅ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅਦਾਲਤਾਂ ਮਨਮਾਨੀ ਜਾਂ ਪੱਖਪਾਤ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਨਿਆਂਇਕ ਸਮੀਖਿਆ ਦੀਆਂ ਆਪਣੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਸਰਕਾਰ ਜਾਂ ਇਸ ਦੀਆਂ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਠੇਕੇ ਦੇਣ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਅਜਿਹੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂਇਕ ਸਮੀਖਿਆ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਅੰਦਰੂਨੀ ਸੀਮਾਵਾਂ ਹਨ। ਟੈਂਡਰ ਜਾਰੀ ਕਰਕੇ ਬੋਲੀਆਂ ਮੰਗਦੇ ਸਮੇਂ ਠੇਕੇ ਦੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂਇਕ ਸਮੀਖਿਆ ਦੀ ਹੱਦ ਤੱਕ ਦੇ ਨੁਕਤੇ ਦੀ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਟਾਟਾ ਸੈਲੂਲਰ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ [(1994) 6 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 651] ਵਿੱਚ

ਡੂੰਘਾਈ ਨਾਲ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਸਮੁੱਚੇ ਕੇਸ-ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਸਿੱਟਾ ਕੱਢਿਆ ਗਿਆ ਹੈ:

"94. ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਹਨ:

(1) ਆਧੁਨਿਕ ਰੁਝਾਨ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨਿਕ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂਇਕ ਸੰਜਮ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

(2) ਅਦਾਲਤ ਅਪੀਲ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਬੈਠਦੀ ਬਲਕਿ ਸਿਰਫ ਉਸ ਤਰੀਕੇ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਕਰਦੀ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਫੈਸਲਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਸੀ.

(3) ਅਦਾਲਤ ਕੋਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਜੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਸਮੀਖਿਆ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਲੋੜੀਂਦੀ ਮੁਹਾਰਤ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ, ਆਪਣੇ ਖੁਦ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਥਾਂ ਲਵੇਗਾ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਗਲਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

XXXXXX

(4) ਟੈਂਡਰ ਲਈ ਸੱਦੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨਿਆਂਇਕ ਪੜਤਾਲ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਟੈਂਡਰ ਦਾ ਸੱਦਾ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਟੈਂਡਰ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਨ ਜਾਂ ਇਕਰਾਰਨਾਮਾ ਦੇਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕਈ ਪੱਧਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਗੱਲਬਾਤ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੁਆਰਾ ਪਹੁੰਚਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਕਸਰ, ਅਜਿਹੇ ਫੈਸਲੇ ਮਾਹਰਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗੁਣਾਤਮਕ ਤੌਰ ਤੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ.

(5) ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਰਪੱਖ ਖੇਡ ਕਿਸੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਖੇਤਰ ਜਾਂ ਅਰਧ-ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਸੰਸਥਾ ਲਈ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਹਿਮਤੀ ਹੈ. ਹਾਲਾਂਕਿ, ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਨਾ ਸਿਰਫ ਵਾਜਬਤਾ ਦੇ ਵੈਡਨਸਬਰੀ (Wednesbury) ਸਿਧਾਂਤ (ਉੱਪਰ ਦੱਸੇ ਗਏ ਇਸਦੇ ਹੋਰ ਤੱਥਾਂ ਸਮੇਤ) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦੁਆਰਾ ਪਰਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਮਨਮਾਨੀ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਜੋ ਪੱਖਪਾਤ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜਾਂ ਬਦਭਾਵਨਾ ਦੁਆਰਾ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

(6) ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ 'ਤੇ ਭਾਰੀ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਬੋਝ ਪੈ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨਾਲ ਵਧੇ ਹੋਏ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਬਜਟ ਵਾਲੇ ਖਰਚੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।

(ਮੂਲ ਵਿੱਚ ਜ਼ੋਰ)

"12. ਇਨ੍ਹਾਂ ਫੈਸਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਟੈਂਡਰ ਲਈ ਸੱਦੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨਿਆਂਇਕ ਜਾਂਚ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ, ਇਹ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਕਿ ਟੈਂਡਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਸੰਸਥਾ ਲਈ ਇੱਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਹਿਕਾਰੀ ਵਜੋਂ ਇਸਦੇ ਜੋੜਾਂ ਵਿੱਚ ਵਾਜਬ ਖੇਡ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਅਦਾਲਤਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਨੀਤੀ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਤਾਂ ਹੀ ਕਰਨਗੀਆਂ ਜੇ ਇਹ ਮਨਮਰਜ਼ੀ, ਪੱਖਪਾਤੀ, ਬਦਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਜਾਂ ਪੱਖਪਾਤ ਦੁਆਰਾ ਚਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਹਾਰਕ ਤਬਦੀਲੀਆਂ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ ਜੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਹਾਲਾਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਮੰਗੀਆਂ ਜਾ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਦਾਲਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਧਾਰਤ ਟੈਂਡਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਟੈਂਡਰ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਹੋਰ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨਿਰਪੱਖ, ਬੁੱਧੀਮਾਨ ਜਾਂ ਤਰਕਸੰਗਤ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਅਦਾਲਤਾਂ ਤਾਂ ਹੀ ਦਖਲ ਦੇ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜੇ ਨੀਤੀਗਤ ਫੈਸਲਾ ਮਨਮਰਜ਼ੀ, ਪੱਖਪਾਤੀ ਜਾਂ ਬਦਭਾਵਨਾ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ।

10. ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗਲੋਬਲ ਐਨਰਜੀ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਅਡਾਨੀ ਐਕਸਪੋਰਟਸ ਲਿਮਟਿਡ (2005) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 435 ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ:

XXXXXX

ਮੈਸਰਜ਼ ਆਈਕਾਮ ਟੈਲੀਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਜਲ ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਸੀਵਰੇਜ ਬੋਰਡ ਅਤੇ ਹੋਰ [ਆਰ.ਐਫ. ਨਰੀਮਨ, ਜੇ.] 991

"10. ਇਸ ਲਈ ਸਿਧਾਂਤ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਾਪਤ ਹੈ ਕਿ ਟੈਂਡਰ ਲਈ ਸੱਦੇ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨਿਆਂਇਕ ਪੜਤਾਲ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹੀਆਂ ਨਹੀਂ ਹਨ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਟੈਂਡਰ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰਤਾਂ ਨੂੰ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਵਿੱਚ ਹਨ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨਮਰਜ਼ੀ, ਪੱਖਪਾਤੀ ਜਾਂ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਦੁਆਰਾ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲਿਆਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਹੈਰਾਨੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਵਿਦਵਾਨ ਇਕੱਲੇ ਜੱਜ ਨੇ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੀ ਦਾਖਲਾ ਸੁਣਵਾਈ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਦਿਨ ਹੀ ਅੰਤਰਿਮ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਟੈਂਡਰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਦੀ ਅਸਲ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਤੱਕ ਬੈਂਕ ਗਾਰੰਟੀ ਜਾਂ ਬੈਂਕਰਾਂ ਦਾ ਚੈੱਕ ਪੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਬਿਆਨੇ ਦੇ ਪੈਸੇ ਜਮ੍ਹਾ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ। ਵਿਦਵਾਨ ਇਕੱਲੇ ਜੱਜ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਬੈਂਚ ਨੇ ਸਹੀ ਢੰਗ ਨਾਲ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

11. ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਦੀ ਤਰਫੋਂ ਪੇਸ਼ ਹੋਏ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਸਹੀ ਦਲੀਲ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਸੈਂਟਰਲ ਇਨਲੈਂਡ ਵਾਟਰ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ (ਸੁਪਰਾ) ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਜੋ ਇਹ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿੱਜੀ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਅਤੇ ਰਾਜ ਵਿਚਕਾਰ ਆਸਾਨ ਤਾਲਮੇਲ ਦਾ ਇਕਰਾਰਨਾਮਾ ਅਰਥਾਤ, ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਅਸਮਾਨ ਸੌਦੇਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ, ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰੱਦ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਅਯੋਗ ਹਨ, ਇਹ ਉੱਥੇ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ ਜਿੱਥੇ ਦੋਵੇਂ ਧਿਰਾਂ ਕਾਰੋਬਾਰੀ ਹਨ ਅਤੇ ਇਕਰਾਰਨਾਮਾ ਇੱਕ ਵਪਾਰਕ ਲੈਣ-ਦੇਣ ਹੈ (ਉਪਰੋਕਤ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਪੈਰਾ 89 ਦੇਖੋ)। ਮਾਮਲੇ ਦੇ ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਵਿੱਚ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੀ ਦਲੀਲ ਅਸਫਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

12. ਐਸ.ਕੇ. ਜੈਨ ਬਨਾਮ ਹਰਿਆਣਾ ਰਾਜ, (2009) 4 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 357 ਕੇਸ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇੱਕ ਸਮਝੌਤੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਖੰਡ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਿਆ ਜੋ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੀ: -

"11. ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਦੀ ਖੰਡ 25-ਏ ਦੀ ਉਪ-ਖੰਡ (7) ਸਮਝੌਤਾ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈ:

"25-ਏ (7) ਇਹ ਵੀ ਇਸ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਦੀ ਮਿਆਦ ਹੈ ਕਿ ਕਿੱਥੇ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਧਿਰ ਠੇਕੇਦਾਰ ਹੈ, ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਲਈ ਕੋਈ ਵੀ ਹਵਾਲਾ ਉਦੋਂ ਤੱਕ ਵਿਚਾਰਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਠੇਕੇਦਾਰ ਕੰਮ ਦੇ ਇੰਚਾਰਜ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਇੰਜੀਨੀਅਰ ਦੀ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਲਈ ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਿਰਧਾਰਤ ਰਕਮ ਦੀ ਸੁਰੱਖਿਆ ਜਮ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਅਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਰਕਮ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ 'ਤੇ ਲਾਗਤਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇਗੀ, ਜੇ ਕੋਈ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਧਿਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਕੋਈ ਲਾਗਤ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਦੀ ਸੂਰਤ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਵਿਵਸਥਿਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਕੀ ਬਚੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਰੀ ਰਕਮ ਫੈਸਲੇ ਦੀ ਮਿਤੀ ਤੋਂ ਇੱਕ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਸ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ-

XXXXXX

	ਦਾਅਵੇ ਦੀ ਰਕਮ	ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੀ ਦਰ ਡਿਪਾਜ਼ਿਟ
1.	10,000 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਲਈ	ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੀ ਰਕਮ ਦਾ 2%
2.	10,000 ਰੁਪਏ ਜਾਂ ਇਸ ਤੋਂ ਵੱਧ ਅਤੇ 1,00,000 ਰੁਪਏ ਤੋਂ ਘੱਟ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਲਈ ਅਤੇ	ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੀ ਰਕਮ ਦਾ 5%
3.	1,00,000 ਰੁਪਏ ਦੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਲਈ ਅਤੇ ਉਪਰੋਕਤ	ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਦਾ 7%

13. ਅਜਿਹੀ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਸੈਂਟਰਲ ਇਨਲੈਂਡ ਵਾਟਰ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ (ਸੁਪਰਾ) ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਅਤੇ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਵੱਖਰਾ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਪਾਰਕ ਇਕਰਾਰਨਾਮਿਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਅਸਮਾਨ ਸੌਦੇਬਾਜ਼ੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਫਿਰ ਇਹ ਅੱਗੇ ਵਧਿਆ: -

"14. ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਦੁਆਰਾ ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਖੰਡ 25-ਏ ਦੀ ਉਪ-ਖੰਡ (7) ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਭੁਗਤਾਨਯੋਗ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੀਮਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਦਲੀਲ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਹੈ। ਇਹ ਨੋਟ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਾਮਲ ਮਾਤਰਾ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿੰਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਉਨੀ ਹੀ ਵੱਧ ਫੀਸ ਵਸੂਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਤਰਕ ਹੈ। ਇਹ ਬੇਤੁਕੇ ਅਤੇ ਵਧੇ ਹੋਏ ਦਾਅਵਿਆਂ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਸੰਤੁਲਨ ਕਾਰਕ ਹੈ। ਜੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੀ ਇਹ ਦਲੀਲ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਅੰਕੜਿਆਂ

ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੀਮਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇੱਕ ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਜੋ ਵਧੇਰੇ ਦਾਅਵਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ ਉਹ ਘੱਟ ਰਕਮ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਨਾਲੋਂ ਬਿਹਤਰ ਪਦਵੀ 'ਤੇ ਖੜ੍ਹਾ ਹੈ।

14. ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਜਾਵੇਗਾ ਕਿ ਇਸ ਫੈਸਲੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਦਲੀਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਖੰਡ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਉਪਰੋਕਤ ਸ਼ਰਤ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 14 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਅਜਿਹੀ ਖੰਡ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਹੈ। ਸਿਰਫ ਇਹੀ ਦਲੀਲਾਂ ਲਈਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਕਿ ਸੈਂਟਰਲ ਇਨਲੈਂਡ ਵਾਟਰ ਟਰਾਂਸਪੋਰਟ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ (ਸੁਪਰਾ) ਦਾ ਅਨੁਪਾਤ ਲਾਗੂ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਾਸ਼ੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਭੁਗਤਾਨਯੋਗ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਸੀਮਾ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ 'ਤੇ, ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੁਰੱਖਿਆ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਾਸ਼ੀ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਧਿਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਖਰਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਵਿਵਸਥਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਤਬਦੀਲੀ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਬਾਕੀ ਬਚੀ ਰਕਮ ਫਿਰ ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਇਹ ਖੰਡ 25 (8) ਤੋਂ ਭੌਤਿਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੱਖਰੀ ਹੈ, ਜੋ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੇਖਿਆ ਹੈ, ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਾਰੇ ਮਾਮਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਕਮ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੀ ਰਕਮ ਦਾ 10% ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਰਿਫੰਡ ਸਿਰਫ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਜ਼ਬਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਬਕਾਇਆ ਰਾਸ਼ੀ ਅਤੇ ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਅਦਾ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਰਕਮ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿੱਚ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਭਾਵੇਂ ਉਹ ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਕੇਸ ਹਾਰ ਗਈ ਹੋਵੇ। ਅਜਿਹਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਵੱਖਰਾ ਹੈ ਅਤੇ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਦੇ ਤੱਥਾਂ 'ਤੇ ਬਿਲਕੁਲ ਲਾਗੂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

XXXXXX

15. ਏ.ਬੀ.ਐਲ. ਇੰਟਰਨੈਸ਼ਨਲ ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਐਕਸਪੋਰਟ ਕ੍ਰੈਡਿਟ ਗਾਰੰਟੀ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਲਿਮਟਿਡ ਵਿੱਚ, (2004) 3 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 553, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਵੀ, ਧਾਰਾ 14 ਦੀ ਲੋੜ ਉਹਨਾਂ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਪੱਖ, ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਅਤੇ ਵਾਜਬ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਹੈ ਜੋ "ਰਾਜ" ਅਥਾਰਟੀਆਂ ਜਾਂ ਸਾਧਨ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ:

"23. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੀਆਂ ਉਪਰੋਕਤ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਵਾਰ ਜਦੋਂ ਰਾਜ ਜਾਂ ਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਦਾ ਇੱਕ ਧਿਰ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਨਿਰਪੱਖ, ਨਿਆਂਪੂਰਨ ਅਤੇ ਵਾਜਬ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰੇ ਜੋ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 14 ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ, ਜੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾਵਾਂ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਕੇ ਪਹਿਲੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੇ ਰਾਜ ਦੇ ਸਾਧਨ ਵਜੋਂ ਅਨੁਛੇਦ 14 ਦੀ ਉਪਰੋਕਤ ਲੋੜ ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਮੰਨਣ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਝਿਜਕ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਅਦਾਲਤ ਪਹਿਲੇ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਦੀਆਂ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਵਾਲੀਆਂ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਠੀਕ ਕਰਨ ਲਈ ਢੁਕਵੇਂ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਕਰ ਸਕਦੀ ਹੈ...

xxx xxx xxx xxx

27. ਸਾਡੀ ਉਪਰੋਕਤ ਵਿਚਾਰ-ਵਟਾਂਦਰੇ ਤੋਂ, ਕਿਸੇ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਦੀ ਵਿਚਾਰਯੋਗਤਾ ਬਾਰੇ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਕਨੂੰਨੀ ਸਿਧਾਂਤ ਉਭਰਦੇ ਹਨ:

(ਏ) ਕਿਸੇ ਢੁਕਵੇਂ ਕੇਸ ਵਿੱਚ, ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਜਾਂ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਦੇ ਕਿਸੇ ਸਾਧਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਇੱਕ ਰਿੱਟ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿਚਾਰਯੋਗ ਹੈ ਜੋ ਕਿਸੇ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਤੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

xxx xxx xxx xxx

53. ਉਪਰੋਕਤ ਤੋਂ ਇਹ ਸਪਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਰਾਜ ਦਾ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਆਪਣੀਆਂ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ, ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਜਾਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਜਨਤਕ ਭਲਾਈ ਅਤੇ ਜਨਤਕ ਹਿੱਤਾਂ ਦੇ ਉਲਟ, ਅਣਉਚਿਤ, ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਅਤੇ ਗੈਰ-ਵਾਜਬ ਢੰਗ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਇਹ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 14 ਵਿੱਚ ਪਾਈ ਗਈ ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਗਰੰਟੀ ਦੇ ਉਲਟ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ।

16. ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਵੇਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੀ ਉਪਰੋਕਤ ਖੰਡ 25 (8) ਨੂੰ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਜਾਂ ਪੱਖਪਾਤੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 14 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

17. ਅਸੀਂ ਉੱਤਰਦਾਤਾਵਾਂ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਵਕੀਲ ਨਾਲ ਸਹਿਮਤ ਹਾਂ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਧਾਰਾ ਨੂੰ ਪੱਖਪਾਤੀ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਨੰਬਰ 2 ਅਤੇ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੋਵਾਂ 'ਤੇ ਬਰਾਬਰ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਾਲਾਂਕਿ, ਮਨਮਾਨੀ ਅਨੁਛੇਦ 14 ਦਾ ਇੱਕ ਵੱਖਰਾ ਅਤੇ ਵੱਖਰਾ ਪਹਿਲੂ ਹੈ। ਏ.ਐਲ. ਕਾਲਰਾ ਬਨਾਮ ਪ੍ਰੋਜੈਕਟ ਐਂਡ ਇਕੁਇਪਮੈਂਟ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਆਫ ਇੰਡੀਆ ਲਿਮਟਿਡ, [1984] 3 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 646 ਕੇਸ ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਇਸ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮਨਮਾਨੀ ਭੇਦਭਾਵ ਦਾ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਪਹਿਲੂ ਹੈ। ਸ਼੍ਰੀ ਲਾਲ ਨਰਾਇਣ ਸਿਨਹਾ ਦੀ ਦਲੀਲ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ (ਪੰਨਾ 661 ਤੇ)?

XXXXXX

ਬੈਂਚ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਦਲੀਲ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿਚ ਇਹ ਦਰਸਾਇਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਜਾਂ ਤਾਂ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੈ ਜਾਂ ਉਸ ਨਾਲ ਵੱਖਰਾ ਵਿਵਹਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਭੇਦਭਾਵ ਦੇ ਦੋਸ਼ 'ਤੇ

ਵਿਚਾਰ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਅਤੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੇ ਅਨੁਛੇਦ 14 ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 16 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਦੇ ਦੋਸ਼ 'ਤੇ ਕੋਈ ਰਾਹਤ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਹ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਭੇਦਭਾਵ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਬਰਾਬਰਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤੁਲਨਾ ਦੇ ਸੰਕਲਪ ਨੂੰ ਆਯਾਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਜੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਤੇ ਗਏ ਵਿਵਹਾਰ ਵਿੱਚ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਅਸਮਾਨਤਾ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਭੇਦਭਾਵ ਦੇ ਦੋਸ਼ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਕਹਿ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਬਰਾਬਰ ਸੁਰੱਖਿਆ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਦਲੀਲ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਦਿਆਂ, ਇਹ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 14 ਵਿੱਚ 'ਸਮਾਨਤਾ' ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਵੰਦਤਾ ਅਤੇ ਤੁਲਨਾ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੀ ਹੈ ਜੋ ਸਥਿਤੀ ਦੇ ਇੱਕ ਤੋਂ ਵੱਧ ਵਿਅਕਤੀਆਂ 'ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਤੁਲਨਾ ਲਈ ਉਪਲਬਧ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ, ਭੇਦਭਾਵ ਦੀ ਅਪੀਲ ਅਸਫਲ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ। ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ, ਇਹ ਅਪੀਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ ਕਿ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਲਈ ਸਮੱਗਰੀ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਨਾ ਸਿਰਫ ਭੇਦਭਾਵ ਦੇ ਦੋਸ਼ ਨੂੰ ਬਰਕਰਾਰ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਬਲਕਿ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਇਸ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਰੱਦ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਕਿ ਕਾਰਵਾਈ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਹੈ।

18. ਇਸ ਦਲੀਲ ਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਨਕਾਰਾਤਮਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ (ਪੰਨਾ 662-663 ਤੇ):

"ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਥਿਰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 14 ਕਾਰਜਕਾਰੀ/ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਕੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਮਨਮਾਨੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਰਵਾਈ ਜੋ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਕਰਦੀ ਹੈ ਉਸ ਵਿੱਚ ਸਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਨਕਾਰਣਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਭੇਦਭਾਵ ਭਰੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੇ ਸਿੱਟੇ 'ਤੇ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਸਮਾਨਤਾ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਨੂੰ ਦੋ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਤੁਲਨਾਤਮਕ ਮੁਲਾਂਕਣ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਵਾਲੀ ਕਾਰਵਾਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਵਿੱਚ ਕਾਨੂੰਨ ਦੁਆਰਾ ਸੁਰੱਖਿਆ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਸੰਵਿਧਾਨਕ ਬੈਂਚ ਨੇ

ਅਜੈ ਹਸੀਆ ਦੇ ਕੇਸ [[1981] 2 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 79] ਵਿੱਚ ਢੁਕਵੀਂ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਨੂੰ ਵਿਵਾਦ ਤੋਂ ਪਰੇ ਰੱਖਦਿਆਂ ਕਿਹਾ ਕਿ 'ਜਿੱਥੇ ਵੀ ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਮਨਮਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਚਾਹੇ ਉਹ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਦੀ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਕਾਰਜਪਾਲਿਕਾ ਦੀ ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 14 ,ਅਨੁਛੇਦ 12 ਦੇ ਤਹਿਤ ਕਿਸੇ "ਅਥਾਰਟੀ" ਦਤੁਰੰਤ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀ ਰਾਜ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਡੀ.ਐਸ. ਨਕਾਰਾ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ [[1983] 1 ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਵਿਸਥਾਰ ਅਤੇ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ SCC 305]। ਮੇਨਕਾ ਗਾਂਧੀ ਬਨਾਮ ਭਾਰਤ ਸੰਘ [[1978] 2 ਐਸ.ਸੀ.ਆਰ. 621] ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਅਨੁਛੇਦ 14 14 ਰਾਜ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਮਨਮਾਨੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਿਰਪੱਖਤਾ ਅਤੇ ਵਿਵਹਾਰ ਦੀ ਸਮਾਨਤਾ ਨੂੰ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਦਲੀਲ ਦੇਣ ਲਈ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੈ ਕਿ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਜਕਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਜਾਂ ਤਾਂ ਨਿਆਂਇਕ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮੀਖਿਆ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜਾਂ ਅਨੁਛੇਦ 14 ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਦੇ ਅੰਦਰ ਨਹੀਂ ਹੈ।

XXXXXX

ਮੈਸਰਜ਼ ਆਈਕਾਮ ਟੈਲੀਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਜਲ ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਸੀਵਰੇਜ ਬੋਰਡ ਅਤੇ ਹੋਰ [ਆਰ.ਐਫ. ਨਰੀਮਨ, ਜੇ.] 995

19. ਇਸ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਇਹ ਦੇਖਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਕੀ ਖੰਡ 25 (8) ਨੂੰ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸੰਵਿਧਾਨ ਦੀ ਅਨੁਛੇਦ 14 ਦੀ ਉਲੰਘਣਾ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

20. ਧਿਆਨ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਪਹਿਲੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਦਾ 10% "Deposit-at-call" ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਮੰਗ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਧਿਰ ਦੁਆਰਾ ਬੇਤੁਕੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਲਈ ਹੈ। ਇਹ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੈਅ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਬੇਤੁਕੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਮਿਸਾਲੀ ਕੀਮਤਾਂ ਨਾਲ ਖਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ,

ਗਿਆਨਦੇਵ ਸਾਬਾਜੀ ਨਾਇਕ ਬਨਾਮ ਪ੍ਰਦਨਿਆ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਖਾਡੇਕਰ, (2017) 5 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 496 ਵਿੱਚ, ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ:

"14. ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ- ਅਦਾਲਤ ਅਪਵਾਦ ਨਹੀਂ ਹੈ- ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ੀ ਨਾਲ ਘਿਰੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਬੇਲੋੜੀਆਂ ਅਤੇ ਬੇਬੁਨਿਆਦ ਫਾਈਲਿੰਗਾਂ ਨਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਾਸਨ ਲਈ ਇੱਕ ਗੰਭੀਰ ਖਤਰਾ ਬਣਦੀਆਂ ਹਨ। ਉਹ ਸਮੇਂ ਦੀ ਖਪਤ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਬੁਨਿਆਦੀ ਢਾਂਚੇ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਤਪਾਦਕ ਸਰੋਤ ਜੋ ਅਸਲ ਕਾਰਨਾਂ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਲਗਾਏ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ, ਸਿਰਫ ਦੇਰੀ ਤੋਂ ਲਾਭ ਲੈਣ ਲਈ ਦਾਇਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਕੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵਿੱਚ ਖਤਮ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਮਰੇ ਹੋਏ ਮੁੱਦਿਆਂ ਨੂੰ ਲੰਮਾ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਬੇਕਾਰ ਕਾਰਨਾਂ ਦੀ ਪੈਰਵੀ ਕਰਕੇ ਦੇਰੀ ਵਿੱਚ ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ ਦਾ ਨਿੱਜੀ ਹਿੱਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਬਦਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਉਦਾਹਰਣ ਦਿੰਦਾ ਹੈ, ਨਿਆਂ ਦੇਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਦੁਰਵਰਤੋਂ ਬੇਈਮਾਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਜਾਇਜ਼ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ. ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਉਦਾਹਰਣ ਹੈ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਇੱਕ ਸਧਾਰਣ ਮੁੱਦੇ ਨੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੇ ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਕਿਵੇਂ ਲਾਜ਼ਮੀ ਨੂੰ ਲੰਮਾ ਕਰਨ ਲਈ ਲਗਾਤਾਰ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਜਿਸ ਵਿਅਕਤੀ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂ ਦਾ ਸੰਤੁਲਨ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਬਾਸੀ ਮੁੱਦੇ ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਕਰਕੇ ਅਸਥਿਰ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਰੁਝਾਨ ਨੂੰ ਤਾਂ ਹੀ ਰੋਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਜੇ ਸਿਸਟਮ ਭਰ ਦੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਇੱਕ ਸੰਸਥਾਗਤ ਪਹੁੰਚ ਅਪਣਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਜੋ ਅਜਿਹੇ ਵਿਵਹਾਰ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਨਿਆਂ ਤੱਕ ਉਦਾਰਵਾਦੀ ਪਹੁੰਚ ਦਾ ਮਤਲਬ ਅਰਾਜਕਤਾ ਅਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨਹੀਣਤਾ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇੱਕ ਮਜ਼ਬੂਤ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਦੇਰੀ ਤੋਂ ਲਾਭ ਲੈਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਕਾਨੂੰਨੀ ਰਣਨੀਤੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਵਿਘਨ ਪਾਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ। ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇੱਥੋਂ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੁਆਰਾ ਸੁਧਾਰਾਤਮਕ ਕਾਰਵਾਈ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਅਤੇ ਹੁਣ ਸਾਡਾ ਸਮਾਜ ਅਗਿਆਨਤਾ ਦੀ ਬਜਾਏ ਚੋਰੀ

'ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਕਾਨੂੰਨੀ ਸਭਿਆਚਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰੇਗਾ। ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਨਾਲ ਸਖਤੀ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣਾ ਹਰ ਅਦਾਲਤ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਹੈ। ਮਿਸਾਲੀ ਖਰਚਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨਾ ਇਕ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸਾਧਨ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਬਾਹਰ ਕੱਢਣ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਬੇਲੋੜੇ ਕੇਸਾਂ ਨੂੰ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਰੋਕਣ ਲਈ ਵੀ ਵਰਤਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

XXXXXX

ਇਹ ਤਾਂ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਅਦਾਲਤਾਂ ਅਸਲ ਕਾਰਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਚਿੰਤਾਵਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਸਮਾਂ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਨਿਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ। ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਰੀਅਲ ਟਾਈਮ ਲਾਗਤ ਲਗਾਉਣਾ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਅਸਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਵਾਲੇ ਨਾਗਰਿਕਾਂ ਲਈ ਅਦਾਲਤਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚ ਉਪਲਬਧ ਹੋਵੇ। ਨਹੀਂ ਤਾਂ, ਸਿਸਟਮ ਵਿੱਚ ਹੜ੍ਹ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਅਯੋਗ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਭਾਰ ਨਾਲ ਜਾਇਜ਼ ਕਾਰਨਾਂ ਲਈ ਦਰਵਾਜ਼ੇ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਣਗੇ। ਅਜਿਹੀ ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਵਾਪਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਿਰਫ ਵਿਵੇਕ ਦਾ ਮਾਮਲਾ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਬਲਕਿ ਸਾਰੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਫਰਜ਼ ਅਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਯਕੀਨੀ ਬਣਾਉਣ ਕਿ ਕਾਨੂੰਨੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦਾ ਸ਼ੋਸ਼ਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੁਆਰਾ ਨਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਜੋ ਨਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰਾਉਣ ਜਾਂ ਦੇਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਰੂਪਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਸਾਰੀਆਂ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਸ਼ਲਾਘਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉਹ ਬੇਲੋੜੀਆਂ ਫਾਈਲਿੰਗਾਂ ਨਾਲ ਇਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ।

(ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)

21. ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਉਸ ਧਿਰ ਲਈ ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੈ ਜੋ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਇਸ ਸਿਧਾਂਤ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਸਫਲ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਲਈ

ਖੁੱਲ੍ਹਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਮਿਸਾਲੀ ਖਰਚਿਆਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ 'ਤੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਬੇਤੁਕਾ ਦੱਸਕੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦੇਵੇ।

22. ਅਸੀਂ ਜਨਰਲ ਮੋਟਰਜ਼ (ਆਈ) (ਪੀ) ਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਅਸ਼ੋਕ ਰਮਨੀਕ ਲਾਲ ਟੋਲਟ, (2015) 1 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 429 ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਵੀ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕਿਸੇ ਅਦਾਲਤ ਕੋਲ ਬੇਤੁਕਾ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਦੰਡਾਤਮਕ ਨੁਕਸਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ: -

"16. ਅਸੀਂ ਦੰਡਕਾਰੀ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇਣ ਲਈ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਕਮਿਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਦਰਜ ਕੀਤੀ ਗਈ ਖੋਜ ਦੀ ਸ਼ੁੱਧਤਾ ਦੇ ਮੁੱਦੇ ਨਾਲ ਨਜਿੱਠਣ ਲਈ ਅੱਗੇ ਵਧਦੇ ਹਾਂ। ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਅਸੀਂ ਦੇਖ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਕਿ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਨੇ ਨਿੱਜੀ ਤੌਰ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੀਆਂ ਲਿਖਤੀ ਦਲੀਲਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਸਵਾਲ ਉਠਾਏ ਹਨ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਹ ਸਵਾਲ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ ਕਿ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਵੇਚੇ ਗਏ ਵਾਹਨਾਂ ਦੀ ਆਮਦਨ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਦੇਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਵਾਲ ਅਧੀਨ ਵਾਹਨ ਨੂੰ ਅਪੀਲਕਰਤਾ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਸੌਂਪਣ ਦਾ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਉੱਤਰਦਾਤਾ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦਾ ਕੋਈ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਠਾਈ ਗਈ ਪਟੀਸ਼ਨ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਹੈ। 100 ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਹੋਰ ਦੰਡਾਤਮਕ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਘਸੀਟਣ ਲਈ ਮੁਆਵਜ਼ੇ ਲਈ ਉਠਾਇਆ ਗਿਆ ਦੂਜਾ ਮੁੱਦਾ, ਉਸ ਦੁਆਰਾ ਦਾਇਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਵਿੱਚ ਸ਼ਿਕਾਇਤਕਰਤਾ ਦੇ ਦਾਅਵੇ ਤੋਂ ਪਰੇ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਕਿਸੇ ਵੀ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ ਨੂੰ ਸਿਰਫ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਕਰਨ ਲਈ ਦੰਡਾਤਮਕ ਹਰਜਾਨੇ ਵਜੋਂ ਸਜ਼ਾ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ, ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਇਸਦਾ ਕੇਸ ਬੇਤੁਕਾ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ।

XXXXXX

23. ਇਸ ਕੇਸ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਤ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਿਧਾਂਤ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਕਿ ਮੁਕੱਦਮਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਉਹ ਘਟੀਆ ਹੈ, ਮਿਸਾਲੀ ਲਾਗਤ ਜਾਂ ਦੰਡਾਤਮਕ ਨੁਕਸਾਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਇਸ ਲਈ ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਦੇ 10% ਦੀ “deposit at-call”, ਜੋ ਕਿ ਵੱਡੀ ਰਕਮ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਸਪੱਸ਼ਟ ਤੌਰ 'ਤੇ ਬੇਤੁਕੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਨੂੰ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਿੱਧਾ ਸਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹੱਦ 'ਤੇ ਕੀਤੇ ਗਏ ਸਾਰੇ ਦਾਅਵਿਆਂ (ਬੇਤੁਕੇ ਜਾਂ ਹੋਰ) 'ਤੇ ਲਾਗੂ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਵੀ ਨਿਰਧਾਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ 10% ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਵਾਉਣਾ ਪਵੇਗਾ ਕਿ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਧਿਰ ਦੁਆਰਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਦਾਅਵਾ ਬੇਤੁਕਾ ਹੈ। ਇਹ ਵੀ ਇਸ ਮਾਮਲੇ ਦਾ ਇਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਣ ਪਹਿਲੂ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਇਹ ਫੈਸਲਾ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਧਿਆਨ ਵਿਚ ਰੱਖਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਜਿਹੀ ਧਾਰਾ ਕੁਝ ਅਜਿਹਾ ਹੋਣ ਦੇ ਅਰਥ ਵਿਚ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਹੋਵੇਗੀ ਜੋ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਹੋਵੇਗੀ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਕੋਈ ਵੀ ਵਾਜਬ ਆਦਮੀ ਸਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ। ਦਰਅਸਲ ਕਿਸੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਬੇਤੁਕਾ ਹੋਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਤੱਥ ਤੋਂ ਸਪੱਸ਼ਟ ਹੈ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਤਿੰਨ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉੱਥੇ ਬਹੁਗਿਣਤੀ ਅਤੇ ਘੱਟ ਗਿਣਤੀ ਫੈਸਲੇ ਵਜੋਂ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਇਹ ਸਪੱਸ਼ਟ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਕਿ ਦੋ ਸੰਭਾਵਿਤ ਜਾਂ ਇਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਪ੍ਰਸੰਗਿਕ ਵਿਚਾਰ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜੋ ਇਹ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਖਾਰਜ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਯੋਗਤਾ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਨਾ ਕਿ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਇਹ ਬੇਤੁਕਾ ਹੈ. ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਜਿੱਥੇ ਕੋਈ ਦਾਅਵਾ ਜਾਇਜ਼ ਅਤੇ ਸਹੀ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਮ੍ਹਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਸਫਲ ਦਾਅਵੇਦਾਰ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ. ਉਦਾਹਰਣ ਵਜੋਂ ਕਿਸੇ ਇਕਰਾਰਨਾਮੇ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਦੇ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਹੋਣ ਅਤੇ ਇਸ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਵਜੋਂ ਹੋਏ ਨੁਕਸਾਨ ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ ਦਾਅਵਾ ਲਓ। ਜੇ ਦਾਅਵਾ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸਮਾਪਤੀ ਨੂੰ

ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਮੰਨ ਕੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਇਕ ਕਰੋੜ ਰੁਪਏ ਦੇ ਨੁਕਸਾਨ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਆਖਰਕਾਰ ਵਿਦਵਾਨ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦੁਆਰਾ ਸਿਰਫ ਦਸ ਲੱਖ ਰੁਪਏ 'ਤੇ ਮਨਜ਼ੂਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਾਸ਼ੀ ਦਾ ਸਿਰਫ ਦਸਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਸਫਲ ਧਿਰ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਲਈ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਜਿਹੜੀ ਧਿਰ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿਚ ਹਾਰ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਇਸ ਤੱਥ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਕੀਤੀ ਗਈ ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਾਸ਼ੀ ਦਾ ਨੌਂ ਦਸਵਾਂ ਹਿੱਸਾ ਜ਼ਬਤ ਕਰਨ ਦੀ ਹੱਕਦਾਰ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ ਧਿਰ ਨੇ ਇਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਫੈਸਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਇਹ ਪੂਰੀ ਖੰਡ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨਮਰਜ਼ੀ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗਾ, ਨਾ ਸਿਰਫ ਬਹੁਤ ਜ਼ਿਆਦਾ ਜਾਂ ਗੈਰ-ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਵੇਗਾ, ਬਲਕਿ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਨਿਆਂਪੂਰਨ ਨਤੀਜਾ ਹੋਵੇਗਾ ਕਿ ਇਕ ਧਿਰ ਜੋ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਹਾਰ ਗਈ ਹੈ, ਜਮ੍ਹਾਂ ਰਾਸ਼ੀ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਹਿੱਸਾ ਜ਼ਬਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ ਜੋ ਦਾਅਵੇ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਵਿਚ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਰਕਮ ਦੇ ਅਨੁਪਾਤ ਵਿਚ ਘੱਟ ਹੈ.

24. ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਇਹ ਵੀ ਸਥਾਪਤ ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ ਕਿ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਕਲਪਕ ਵਿਵਾਦ ਨਿਪਟਾਰਾ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਲੰਬਿਤ ਹੋਣ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਲਾਗਤ ਕਾਰਨ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਜਮ੍ਹਾਂ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਈ ਵੀ ਲੋੜ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ 'ਤੇ ਰੋਕ ਲਗਾਉਣ ਦੇ ਬਰਾਬਰ ਹੋਵੇਗੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਇਹ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨਾ ਆਸਾਨ ਹੈ ਕਿ ਅਕਸਰ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਦਾਅਵੇ ਦਾ 10% ਜਮ੍ਹਾ ਕਰਨਾ ਅਦਾਲਤੀ ਫੀਸ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਸਿਵਲ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਮੁਕੱਦਮਾ ਦਾਇਰ ਕਰਨ ਲਈ ਵਸੂਲੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਬਨਾਮ ਦੇਵ ਦੱਤ ਪੰਡਿਤ, (1999) 7 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 339 ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ:

XXXXXX

"**23**. ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਵਿਕਲਪਕ ਵਿਵਾਦ ਨਿਪਟਾਰਾ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਮੰਨਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਦਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕੇਸਾਂ ਦੇ ਲੰਬਿਤ ਹੋਣ ਅਤੇ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ੀ ਦੀ ਲਾਗਤ ਕਾਰਨ ਉਤਸ਼ਾਹਤ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਵੇਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਜੋ ਮੁਕੱਦਮੇਬਾਜ਼ ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਵਿਵਾਦਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਤੇਜ਼ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰਹੇ। ਮੌਜੂਦਾ ਕੇਸ ਵਿੱਚ ਜੋ ਹੋਇਆ ਉਹ ਨਿਸ਼ਚਤ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇੱਕ ਵਿਰੋਧਾਭਾਸੀ ਸਥਿਤੀ ਹੈ ਜਿਸ ਤੋਂ ਬਚਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਕੁੱਲ ਇਕਰਾਰਨਾਮਾ 12,23,500 ਰੁਪਏ ਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਠੇਕੇਦਾਰ ਨੇ 50% ਤੋਂ ਘੱਟ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਕਰਾਰਨਾਮਾ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ 5,71,900 ਰੁਪਏ ਦਾ ਭੁਗਤਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਧਾਰਾ 20 ਦੀ ਪਟੀਸ਼ਨ ਵਿੱਚ ਉਹ 39,47,000 ਰੁਪਏ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਦਾਅਵੇ ਨੂੰ ਵਧਾ ਕੇ 63,61,000 ਰੁਪਏ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ 10% ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ ਵਿਆਜ ਅਤੇ 18% ਪ੍ਰਤੀ ਸਾਲ ਦੀ ਦਰ ਨਾਲ ਦੰਡਾਤਮਕ ਵਿਆਜ ਦੇ ਨਾਲ 20,08,000 ਰੁਪਏ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਦੀ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਮਜ਼ਾਕ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਸੰਸਥਾ ਦੀ ਮਦਦ ਨਹੀਂ ਕਰਦੀ। ਇਸ ਦੀ ਬਜਾਏ ਇਹ ਸਮੁੱਚੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਬਦਨਾਮ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਦਾਅਵਿਆਂ ਨੂੰ ਹਰ ਅਨੁਪਾਤ ਤੋਂ ਵਧਾ-ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਨਾ ਸਿਰਫ ਉਹ ਭਾਰੀ ਕੀਮਤ ਦੂਜੀ ਧਿਰ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਬਲਕਿ ਅਜਿਹੇ ਵਧੇ ਹੋਏ ਦਾਅਵੇ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਪਾਰਟੀ ਨੂੰ ਲਾਗਤ ਤੋਂ ਵਾਂਝਾ ਰੱਖਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਅਸੀਂ ਠੇਕੇਦਾਰ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਅਤੇ ਜੰਮੂ-ਕਸ਼ਮੀਰ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਦਿੱਤੇ ਗਏ 7500 ਰੁਪਏ ਦੇ ਜੁਰਮਾਨੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।

(ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ)

25. ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਦੇ ਕਈ ਫੈਸਲਿਆਂ ਨੇ ਇਹ ਵੀ ਦੁਹਰਾਇਆ ਹੈ ਕਿ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਉਦੇਸ਼ ਵਿਵਾਦਾਂ ਦਾ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ, ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ, ਸਸਤਾ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ

ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੈਂਟ੍ਰੈਟ੍ਰੇਡ ਮਿਨਰਲਜ਼ ਐਂਡ ਮੈਟਲ ਇੰਕ ਬਨਾਮ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਕਾਪਰ ਲਿਮਟਿਡ, (2017) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 228 ਵਿੱਚ ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ:

"39. ਭਾਰਤ ਸੰਘ ਬਨਾਮ ਯੂ.ਪੀ. ਰਾਜ ਬ੍ਰਿਜ ਕਾਰਪੋਰੇਸ਼ਨ ਲਿਮਟਿਡ [(2015) 2 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 52] ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਅਤੇ ਸੁਲ੍ਹਾ ਦੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ ਬਾਰੇ [ਓ.ਪੀ. ਮਲਹੋਤਰਾ] ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀਕੋਣ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। (ਤੀਜਾ ਸੰਸਕਰਣ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਇੰਦੂ ਮਲਹੋਤਰਾ, ਸੀਨੀਅਰ ਐਡਵੋਕੇਟ) ਦੁਆਰਾ ਸੋਧਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਏ ਅਤੇ ਸੀ ਐਕਟ ਦੇ ਚਾਰ ਬੁਨਿਆਦੀ ਥੰਮ੍ਹ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਪੈਰਾ 16 ਵਿੱਚ ਦੇਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ:

"16. ਪਹਿਲੇ ਥੰਮ੍ਹ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਸਰਵਉੱਚ ਸਿਧਾਂਤ 'ਆਰਬਿਟਰਲ ਟ੍ਰਿਬਿਊਨਲ ਦੁਆਰਾ ਨਿਰਪੱਖ, ਤੇਜ਼ ਅਤੇ ਸਸਤਾ ਮੁਕੱਦਮਾ' ਹੈ। ਬੇਲੋੜੀ ਦੇਰੀ ਜਾਂ ਖਰਚਾ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਕਰ ਦੇਵੇਗਾ। ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਦੂਜਾ ਸਿਧਾਂਤ ਜਿਸ ਨੂੰ ਐਕਟ ਵਿਚ ਮਾਨਤਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ, ਉਹ ਹੈ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਦੀ ਚੋਣ ਵਿਚ ਪਾਰਟੀ ਦੀ ਖੁਦਮੁਖਤਿਆਰੀ। ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਜੇ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਸਮਝੌਤੇ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨਿਰਧਾਰਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ ਜਿਸ ਲਈ ਧਿਰਾਂ ਸਹਿਮਤ ਹੋਈਆਂ ਹਨ, ਤਾਂ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਸਹਾਰਾ ਲੈਣਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ।

(ਮੂਲ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਜ਼ੋਰ)

XXXXXX

ਮੈਸਰਜ਼ ਆਈਕਾਮ ਟੈਲੀਲਿਮਟਿਡ ਬਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਰਾਜ ਜਲ ਸਪਲਾਈ ਅਤੇ ਸੀਵਰੇਜ ਬੋਰਡ ਅਤੇ ਹੋਰ [ਆਰ.ਐਫ. ਨਰੀਮਨ, ਜੇ.] 999

26. ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ, ਭਾਕਚ ਸੰਘ ਬਨਾਮ ਵਰਿੰਦਰਾ ਕੰਸਟ੍ਰਕਸ਼ਨਜ਼ ਲਿਮਟਿਡ ਵਿੱਚ, (2018) 7 ਐਸ.ਸੀ.ਸੀ. 794 ਇਸ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਕਿਹਾ: -

"12. ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦਾ ਮੁੱਢਲਾ ਉਦੇਸ਼ ਤੇਜ਼, ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ, ਸਸਤੇ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਅੰਤਮ ਸੁਭਾਅ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੈ। ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਕਾਨੂੰਨ ਨੂੰ ਨਿਯਮਤ ਕਰਨ ਲਈ, ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੇ ਕਾਨੂੰਨ ਬਣਾਇਆ ਜਿਸ ਨੂੰ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਐਂਡ ਕੰਸੀਲੀਏਸ਼ਨ ਐਕਟ, 1996 ਵਜੋਂ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਿਧਾਨ ਸਭਾ ਨੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਭੂਮਿਕਾ ਨੂੰ ਸੀਮਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਿੱਥੇ ਮਾਮਲਾ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਐਕਟ ਦੀ ਧਾਰਾ 5 ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ 'ਤੇ ਅਦਾਲਤਾਂ ਦੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨੂੰ ਕੁਝ ਹੱਦ ਤੱਕ ਸੀਮਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੂਜੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ, ਇਹ ਸਿਰਫ ਅਸਾਧਾਰਣ ਹਾਲਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਸ ਐਕਟ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ, ਅਦਾਲਤ ਵਿਵਾਦ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਦੇਣ ਦੀ ਹੱਕਦਾਰ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਹੈ। ਅਜਿਹੀ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ, ਸਮੇਂ ਜਾਂ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਮਾਮਲਾ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਸੰਖੇਪ ਵਿੱਚ, ਅਦਾਲਤ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਵਸਤੂ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇਗੀ ਜਦੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਕਿਸੇ ਵੀ ਧਿਰ ਨਾਲ ਬੇਇਨਸਾਫੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

27. ਕਿਸੇ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਦੇ ਕਿਸੇ ਧਿਰ ਨੂੰ 10% ਦੀ ਪੂਰਵ-ਜਮ੍ਹਾ ਰਾਸ਼ੀ ਦੁਆਰਾ ਇਸ ਵਿਕਲਪਕ ਵਿਵਾਦ ਨਿਪਟਾਰੇ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣਾ ਅਦਾਲਤੀ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰਨ ਦੇ ਉਦੇਸ਼ ਦੇ ਉਲਟ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਨੂੰ ਨਿਰਾਸ਼ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਆਰਬਿਟਰੇਸ਼ਨ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਨੂੰ ਬੇਅਸਰ ਅਤੇ ਮਹਿੰਗਾ ਬਣਾ ਦੇਵੇਗਾ।

28. ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਕਾਰਨਾਂ ਕਰਕੇ ਅਸੀਂ ਟੈਂਡਰ ਮੰਗਣ ਵਾਲੇ ਨੋਟਿਸ ਦੀ ਖੰਡ 25 (8) ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਹ ਧਾਰਾ ਬਾਕੀ ਖੰਡ 25 ਤੋਂ ਵੱਖ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਖੰਡ 25 ਦੇ ਬਾਕੀ

ਹਿੱਸਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰੇਗੀ। ਹਾਈ ਕੋਰਟ ਦੇ ਫੈਸਲੇ ਨੂੰ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਅਪੀਲ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਨਿਧੀ ਜੈਨ ਅਪੀਲ ਮਨਜ਼ੂਰ।

ਡਿਸਕਲੇਮਰ: - ਸਥਾਨਕ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਅਨੁਵਾਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਨਿਆ ਨਿਰਣਾਂ ਕੇਵਲ ਮੁਕਦਮੇਬਾਜ਼ਾਂ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਿੱਚ ਸਮਝਣ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਉਦੇਸ਼ ਲਈ ਇਸਤੇਮਾਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ । ਸਾਰੇ ਵਿਹਾਰਕ ਅਤੇ ਅਧਿਕਾਰਤ ਮੰਤਵਾਂ ਲਈ ਨਿਆ ਨਿਰਣੇ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸੰਸਕਰਨ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਹੋਵੇਗਾ ਅਤੇ ਅਮਲ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਲਈ ਇਸ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇਗੀ ।

Prabhat Kiran, Advocate
D/923/2000
Bar Council of Delhi